

"ΉΤΑΝ ΟΛΟΙ ΤΟΥΣ ΠΑΙΔΙΑ ΜΟΥ."

ΤΟΥ ΑΡΘΟΥΡ ΜΙΛΛΕΡ

("ΘΕΑΤΡΟΝ ΤΕΧΝΗΣ")

Μου είναι κάπως δύσκολο να επαινέσω εγώ το «Θέατρο Τέχνης» και την παράστασή του. Καί θα πρέπει να ομολογήσω πως ψάχνω με σχολαστική προσοχή να βρω τα μειονεκτήματα και τις τυχόν αστοχίες που θα μου έδιναν την ευκαιρία να τονίσω την αμεροληψία και την αντικειμενικότητα της στήλης αυτής, κι όταν ακόμη πρόκειται περί προσπαθειών που τις συμπαθεί και στις οποίες ο υπογράφων συμβαίνει να μετέχη. Υπήρχαν, λοιπόν, μειονεκτήματα και αστοχίες στην έναρκτηρία παράσταση της Πέμπτης Περιόδου του «Θεάτρου Τέχνης»: Είδα την γενική δοκιμή που παρηκολούθησαν οι φίλοι του Θεάτρου. Η γενική δοκιμή συνήθως είναι, ο,τι η τελευταία πινελιά σ' ένα συμπληρωμένο πορτραίτο. Υποτίθεται πως εκεί τα τυχόν ελαττώματα σημαδεύονται και διορθώνονται την επομένη, στην επίσημη πρώτη. Είναι, λοιπόν, χαρακτηριστικό της ωριμότητας των μελών του καλλιτεχνικού αυτού συγκροτήματος το γεγονός ότι η παράστασις «έκυλησε» χωρίς τόν παραμικρό δισταγμό, χωρίς καμιά ταλάντευση, με σίγουρο περπάτημα και με αξιοζήλευτη άνεση. Ο σκηνοθέτης άφωμοίωσε από την πρώτη στιγμή την ατμόσφαιρα του έργου, οι ήθοιοι ήσαν μία εύπλαστη ύλη στα χέρια του—γιατί το ταλέντο είναι πάντοτε εύπλαστο και πειθαρχικό στην μπαγκέτα του σκηνοθέτου — και η παράστασις έδωσε την εντύπωσιν της άρτιότητας. Έτσι, το «Θέατρο Τέχνης» εγκαινιάσε τη νέα πορεία του μ' ένα προίμιο επιτυχίας.

*

Το «Θέατρο Τέχνης» έχει χαράξει για έφετος μία γραμμή απ' όπου δεν θα ήθελε να ξεφύγῃ. Φιλοδοξεί να γεμίση το δραματολόγιό του με έργα από την έντελώς σύγχρονη παραγωγή. Θέλει, δηλαδή, να κρατήση τόν σφυγμό της νεώτερης εποχής προσπαθώντας να μη λοξοδρομήση από το καλλιτεχνικό ιδεώδες του. Και ιδεώδες του είναι η θεατρική τέχνη ή ύφασμένη με ποιήσιν, το δράμα του σύγχρονου ανθρώπου και οι αντιδράσεις του στα σύγχρονα προβλήματα. Δεν θέλει το «Θέατρον Τέχνης» να σταθῇ μόνο στο σκηνικό πείραμα — γιατί κι αυτός είναι ένας σκοπός αξιόλογος, αφού είναι η πιο ζωντανή έκδηλωσις της θεατρικής τέχνης που αναζητεί διαρκώς ζωτικούς χυμούς για την συντήρησιν και την ανανέωσίν της, έχοντας ν' αντιπαλαίσῃ με τόν αμείλικτον ανταγωνιστή της, τόν κινηματογράφο. Το πείραμα τὸ έχει ξεπεράσει και τὸ «Θέατρον Τέχνης» βρίσκεται στο δρόμο τῶν σκηνικῶν ἐκείνων πραγματοποιήσεων που έχουν καθιερωθῇ από τὴ σύγχρονη σκηνική τεχνική. Τοῦτο δὲν σημαίνει πως ἡ ἀναζήτησις, ἡ δοκιμὴ, ἡ ἀνίχνευσις τῶν νέων σκηνικῶν τρόπων δὲν τὸ συγκινοῦν καὶ δὲν θὰ τὸ ἐνδιαφέρουν. Ἀλλὰ τὸ καλλιτεχνικὸ αὐτὸ συγκρότημα δὲν λησμονεῖ ὅτι δὲν εἶναι πιά ἕνας ἐρασιτεχνικὸς ὁμιλὸς πὺ ἀπευθύνεται σὲ περιορισμένο κοινόν. Εἶναι ἕνας πλήρης θεατρικὸς ὀργανισμὸς, πὺ ἀπευθύνεται στὸ κοινὸ τὸ πλατὺ καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς ὡραίους σκοποὺς του εἶναι νὰ χειραγωγήσῃ τὸ κοινὸ αὐτὸ καὶ νὰ τὸ ἐξοικειώσῃ με τὴν πραγματικὴ θεατρικὴ τέχνη, με τὴν ἀνώτερη δραματικὴ δημιουργίαν, με ὅ,τι δηλαδή με μίαν περιληπτικὴ καὶ βαρὺτατὴ σὲ περιεχόμενον λέξιν ἀποτελεῖ Τέχνη.

*

Δὲν ἠμπορῶ νὰ πῶ ὅτι τὸ ἔργο τοῦ Ἀρθούρ Μίλλερ, πὺ μ' αὐτὸ ἐγκαινιάζει τὴ νέα περίοδο τῶν παραστάσεων του τὸ «Θέατρο Τέχνης», ἀναπνέει στὸν ἀέρα τῶν μεγάλων σκηνικῶν δημιουργιῶν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι κατώτερο τῶν ἀξιώσεων τῆς ἀληθινῆς δραματικῆς τέχνης. Ἀν ἐπρόκειτο νὰ τὸ κρίνω μόνον ὡς θεατρικὸ ἔργο, δηλαδή ὡς σκηνικὸ κατασκευάσμα, θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ χαρακτηρίσω ἀρτίο. Ὁ συγγραφεὺς του γνωρίζει λαμπρὰ τὸ θέατρο. Γνωρίζει τὶς ἀναλογίαις του. Γνωρίζει τὰ μυστικὰ του. Ὁ Βολταῖρος ἔλεγε πὺς κάθε πρᾶξις σ' ἕνα δραματικὸ ἔργο μοιάζει με μίαν ἐπαρχίαν πὺ ἔχει τὴν πρωτεύουσά της, δηλαδή κάθε πρᾶξις πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν κορυφαίαν της στιγμήν. Καὶ ὅλες μαζί οἱ ἐπαρχίαι με τὶς πρωτεύουσές των συγκροτοῦν τὸ κράτος... Ὑπάρχει αὐτὴ ἡ σοφὴ διάρθρωσις μέσα στὸ ἔργο πὺ ἐβράβευσαν οἱ Ἀμερικανοὶ κριτικοὶ ὡς τὸ καλύτερο ἔργο τοῦ 1946. Ὑπάρχει ἡ κλιμάκωσις καὶ ἡ ἀποκορύφωσις τῆς δραματικότητος. Ὑπάρχει ἡ κατανομὴ τῆς δράσεως κατὰ τρόπο πὺ συντηρεῖ ὅχι ἀπλῶς τὸ ἐνδιαφέρον ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ ἔργου πὺ γίνεται ἔτσι, ἀληθινά, ἕνα ὑπόδειγμα σκηνικῆς τεχνικῆς.

*

Τὸ ἔργο τοῦ Μίλλερ δονεῖται ἀπὸ ἕναν ὀγιεινὸν ἰδεαλισμόν. Θέλει ὁ συγγραφεὺς τοὺς ἀνθρώπους καλύτερους. Μὰ καὶ τοὺς κακοὺς ἀκόμη τοὺς συμπαθεῖ. Εἶναι τὰ μοιραῖα θύματα μιᾶς ἐποχῆς πὺ τὴν ρυθμίζει ἡ δίψα τοῦ χρήματος. Αὐτὴ ἡ

δίψα διαστρέφει τοὺς χαρακτήρες, θalώνει τὴ σκέψιν, παραμερίζει τὴν ἀγαθὴ συνείδησιν γιὰ ν' ἀφήσῃ τὸ χωρὶ ἐλεύθερο στὸ ἐνστικτὸ τοῦ πλουτισμοῦ. Ὁ Τζέι Κέλλερ γιὰ νὰ μὴ χάσῃ μιὰ κερδοφόρα δουλειὰ ἀπὸ τὰ χέρια του, γιὰ νὰ μὴ ρημάξῃ μιὰν ἐπιχείρησιν πὺ ἔστησε με μόχθο καὶ με θάσανα, κλείνει τὰ μάτια κι' ἀφίνει νὰ παραδοθοῦν στὸ Κράτος οἱ ραγισμένοι κύλινδροι πὺ θὰ στοιχίσουν τὴ ζωὴ σὲ 21 νέους ἀεροπόρους. Ἐχει τὴν ψυχικὴ παχυδερμία ν' ἀφήσῃ τὸ συνέταίρό του νὰ πληρώσῃ αὐτὸς τὴν ἐγκληματικὴν του πρᾶξιν. Μὰ κατὰ θάθος αὐτὸς ὁ Τζέι Κέλλερ εἶναι ἕνας ἀγαθὸς ἀνθρωπάκος. Ἀν ζοῦσε μέσα σὲ ἄλλο κοινωνικὸ κλίμα θὰ ἦταν καλύτερος. Ἐνα πρᾶμα στυλώνει τὴ σπονδυλικὴν του στήλην ἀκόμη καὶ στὸ ἔρωμερώτερο ἐγκλημα: Ἡ συναίσθησις πὺς αὐτὸς δὲν κάνει τίποτα περισσότερο, τίποτα λιγώτερο ἀπ' ὅλους τοὺς ὁμοίους του. Αὐτὸς μάλιστα εἶναι, ὡς πᾶστα, καλύτερος. Θέλει με κάθε τρόπο νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν ἀδικίαν πὺ ἔκανε. Ἀλλὰ νὰ τὴν ἐπανορθώσῃ ἀπέναντι σ' ὅ,τι ἀπὸ τοῦ τὴν θυμίζει. Ἀπέναντι τοῦ συνέταίρου καὶ τῶν παιδιῶν του... Οἱ ἄλλοι πὺ πέθαναν ἐξ αἰτίας του: Αὐτοὺς δὲν τοὺς βλέπει, δὲν τοὺς λογαριάζει, εἶναι χαμένοι. Εἶναι στὴ μερίδα «κέρδη καὶ ζημίαι» τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως: Πόλεμος! Τὴν τελευταία μόνον στιγμήν καταλαβαίνει πὺς... ἦταν ὅλοι τοὺς παιδιὰ του!

*

Ὁ γιὸς, ὁ Κρίς, εἶναι ἕνας ἀγνὸς ἰδεαλιστής. Ἐχει περάσει ἀπὸ τὴν πικρὴν πείραν τοῦ πολέμου καὶ ἔμαθε ἀπὸ ἐκεῖ ν' ἀγαπᾷ τὸν ἀνθρώπον. Θὰ τοὺς ἠθελε ὅλους ἀγνοῦς, προσηλωμένους σ' ὅ,τι ἐκφράζει τὴ βαθύτερη ἀγάπην τῆς ψυχῆς τους. Δὲν ξέρει τίποτα ἀπὸ τὸ ἐγκλημα τοῦ πατέρα του. Τὸν ἀγαπᾷ, τὸν τιμᾷ, ἡ ἀντίληψιν πὺ ἔχει γιὰ τὴν τιμιότητα καὶ τὸ σκληρὸν τοῦ μόχθο εἶναι μέγεθος ἀκέραιο. Ὡς τὴ στιγμήν πὺ ἔρχεται ἡ κατάρρευσις. Ὁ πατέρας του εἶναι ὁ μέγας ἐνοχος. Ὁ ἀδελφός του, πὺ ἔκανε κι' ἐκεῖνος τὸν πόλεμον, ἦταν, ὡς τὴν ὥραν, ὁ μέγας ἀγνοημένος, εἶναι ἡ χίμαιρα τῆς μητέρας του πὺ τὸν περιμένει πάντα γιατί ἀρνιέται νὰ παραδεχθῇ τὸ θάνατόν του. Κι' ὁμως ὁ γιὸς αὐτὸς ἠτοκτόνησε ἀπὸ ντροπὴν γιὰ τὴν ἀτιμὴν πρᾶξιν τοῦ πατέρα. Τὶ ἀπομένει ὀρθιον ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν πὺ προσπαθοῦσε νὰ θεμελιώσῃ ὁ γέρον Τζέι με τὰ κολασμένα λεφτά; Καὶ ποιά ἄβυσσος χωρίζει τώρα τὸν τίμιον Κρίς ἀπὸ τὸν ἀσυνείδητον πατέρα; Πὺς θ' ἀντικρύσῃ τὴν ἀγαπημένην του, τὴν ἄλλοτε ἀρραβωνιαστικίαν τοῦ πεθαμένου ἀδελφοῦ, τὴν κόρην τοῦ φυλακισμένου συνεταίρου, πὺ εἶναι ἡ μόνη πὺ γνωρίζει καὶ πὺ σιωπᾷ — γιατί ἀγαπᾷ τὸν Κρίς — ὡσὺτον ἀναγκασθῇ ν' ἀποκαλύψῃ ὅλην τὴν τραγωδίαν;

*

Δύσκολο εἶναι νὰ συνοψίσῃ κανεὶς τὴν πλούσιαν πλοκὴν τοῦ ἔργου αὐτοῦ πὺ ξετυλίγεται με τὴν σκηνικὴν δεξιότηχίαν. Ἀλλῶστε δὲν θὰ ἐνδιέφερε τόσο ἡ πλοκὴ ὅσο οἱ ἀντιδράσεις τῶν ἀνθρώπων μπροστὰ στὰ ἐπάλληλα δραματικὰ γεγονότα. Καὶ οἱ ἠθοιοὶ τοῦ «Θεάτρου Τέχνης» κατῶρθωσαν νὰ κρατήσῃν στὸ ὕψος τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ἔργου. Νὰ τοὺς ἀναφέρω ἕναν ἕναν ξεχωριστά; Θᾶπρεπε ν' ἀρχίσω πρῶτα ἀπὸ τὸν κ. Διαμαντόπουλον. Εἶχε μιὰ ἀπὸ τὶς καλύτερες δημιουργίας τοῦ θεατρικοῦ τοῦ σταδίου. Ὁ ἠθοιοὺς αὐτὸς με τὴν ἐκρηκτικὴν ἰδιοσυγκρασίαν ἐπέτυχεν νὰ πειθαρχήσῃ καὶ τὴ φωνὴν καὶ τὶς χειρονομίας του καὶ μᾶς παρουσιάζεται ἐφέτος σὰν ἕνας ὡρὶμος καλλιτέχνης με πλούσιαν πείραν πὺ κατορθώνει ν' ἀξιοποιῇ κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον. Ὁ κ. Καλλέργης ὑποχρεώθηκε νὰ κρατήσῃ ἕνα ρόλον πὺ δὲν προσαρμόζεται στὶς καλλιτεχνικὰς του κλίσεις. Κι' ὡστόσο ἦταν περίφημος. Ὅπως λαμπρὸς ἦταν, ἔστω καὶ στὸ σύντομον μέρος του, ὁ κ. Λεμός. Ἡ κυρία Βάσω Μεταξά ἦταν, δίχως ἀμφιβολίαν, μιὰ ἰδεώδης μητέρα. Ἀπηλλαγμένη ἀπὸ πολλὰ ελαττώματα καὶ θὰ ἔλεγα ἀνανεωμένη δείχνοντας πόσο μεστὸ εἶναι τὸ τάλαντό της. Καὶ ἡ Δνὶς Λαμπέτη, πὺ ἔχει ἤδη χαράξῃ τὸ δρόμον της, —παρ' ὅλον τὸ «σὸττο θότσε» τῆς προχθὲς, πὺ ἐναρμονίζεται ἴσως με τὸν λιτὸν τόνον τῆς ὅλης ἐρμηνείας ἀλλ' ὑπερτιμᾷ κάπως τὴν ἀκοὴν τῶν τελευταίων καθισμάτων—ἦταν αὐτὸ πὺ τῆς ἐζήτησε ὁ σκηνοθέτης.

Ὅλοι οἱ ἄλλοι ἠθοιοὶ πὺ συνέβαλαν γιὰ νὰ δημιουργηθῇ τὸ ἀμειπτό σύνολον, ἔχουν δικαίωμα στὸν ἔπαινον. Καὶ αἱ κυρίαι Καλλέργη καὶ Διαμαντοπούλου καὶ ὁ κ. Τζόγιας — καὶ ὁ Κάρολος Κούν; Πολλοὶ ἔχουν ἀντιρρήσεις γιὰ τὴν ὑπόκρισίν του στὸ ρόλον πὺ ὑποδύθηκε. Ἀλλὰ ἐμένα αὐτὸς ὁ «ἠθοιοὺς» με συγκινεῖ ὅ,τι κι' ἂν παίξῃ. Ἰσως γιατί τὸν ἐκτιμῶ τόσο σὰν σκηνοθέτη καὶ τὸν ἀγαπῶ τόσο σὰν ἀνθρώπον...

ΑΙΜ. Χ.